

ISTNOŚĆ (656) *sb f*

istność (622), **isność** (34); *isność PatKaz I, TarDuch, Leop, BiałKaz* (9); *istność : isność SeklWyzn* (1 : 1), *SeklKat* (1 : 5), *GrzegRóżn* (153 : 3), *Mącz* (4 : 1), *BiałKat* (7 : 12).

o jasne.

sg N istność (174). ◇ *G istności* (209). ◇ *D istności* (8). ◇ *A istność* (74). ◇ *I istnością* (38). ◇ *L istności* (133). ◇ *pl N istności* (6). ◇ *G istności* (6). ◇ *D istnościami* (1). ◇ *A istności* (3). ◇ *I istnościami* (1). ◇ *L istnościach* (3); -ach *GrzegRóżn* (2), -ach (1) *CzechEp*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Byt, istota; essentia; dotyczy Boga, Jego istoty, natury, przymiotów; essentia BartBydż; hypostasis, subsistentia Mącz; substantia Vulg, PolAnt; natura, usia Cn* (536) : *Essentia, gysthnosc; substantia bythnosc BartBydż* 52; *KromRozm I* [H3]v; *A* tak musisz rozumieć wedle istności/ albo wedle tych przypadków/ które z istności nie cyceletney pochodzą/ yako yeft moc/ władza/ zacność/ mądrość/ dobroć. rć. które w boftwye nie są inne od istności/ ale łamą istność. *KromRozm II* r3, r2; *KromRozm III* A7, A8v; *Widząc młodzieniec iż bez Boga każda trudna sprawa/ szukał gdzieby się tego nauczyć/ co ieft Bog/ a co ieft istność jego/ y wskazano mu do Platoná. RejWiz* A7; *A* thak wiedz że ten Bog nález ieft tak istność dziwna/ *A* nád wżytki istności rozumom sprzeciwna. *RejWiz* 113v, A7, 111v, 112 [3 r.] (15); *Hypostasis, Latine subsistentia sive substantia, Yftność. Mącz* 161a; *Bogá* znam y miłuię/ o jego Istności/ *Nic* nie pifzą (mym zdaniem) *Rybitwowie* proszi *Prot Cv; SarnUzn* B8v; *RejPos* 171, 229 *marg*, 293v; *Tu* iuz slyfzylz iż sie Pan istnością zowie gdy powieida iż mie tak zową który ieft. *RejZwierc* 9v, 8, 8v [2 r.], 9 [2 r.], 9v [3 r.], *Aaa3; Bog* iedyny a prawdziwy ieft Duch niewidziány/ y w Istności swoiey nieogárniony *WujJudConf* 44, 256; *CzechRozm* 19v; *NiemObr* 113; *SkarKaz* 278a.

Wyrażenia: »istność Bog« (1): *Kto* tedy proftą drogę żywotá pobożnego łobie obiera/ nie ná ziemię ma pátrzać ale ná Niebo: *To* ieft nie człowieká ma násladować ale Bogá/ nie tym ziemłkim obłudnościami albo figurom/ ale łamey istności Bogu niebiełkiemu służyć *KołakSzczęł Cv*.

»istność bostwa, boska, boża« [szyk 11 : 3] (7 : 4 : 3): *Ewányeliftá* pifze/ iż sie wnet Pan obrocić raczył do nich s świętym miłofierdzyem swoim / a obiawił y okazał im sprawę/ táiemnice/ y każdą istność Bołthwá swoiego świętego *RejPos* 275, 275v, 294, 336, 351; *A* iż niemoże być aby ktorey ftworzoney rzeczy podobieństwo/ thak sie czyłtym y duchownym náłázło iáko ieft łam Bóg: dla tego z żadnego podobieństwá/ istności Bołkiey doftátecznie wyrozumieć niemożemy. *KuczłKat* 100, 100 [2 r.], 125; *RejZwierc* A5, 9; *CzechRozm* 20, 32; *WujNT* 306.

peryfr. »istność jego« (1): *Gdiż* małz s pewnych obietnic Páńłkich/ iż kthorzy mocnie wierzą iemu/ ielzche będą wietłze cudá czynić niźli oná istność jego/ będąc tu ná tey márności fwiátá tego. *RejPos* [236].

peryfr. »istność wiekuistej myłłi« (1): *Tá* ieft myłł oycá twégo/ iefli o czym myłłi/ Pátrząc ná łczérá istność wiekuiftéy myłłi: *Y* ty nie plącz: twóy łmutek Bóg zinąd nágrodzi *KochTarn* 79.

Szeregi: »istność albo będący« (1): *Iam* ieft kthorym ieft/ a Istność albo będący połłal mię do ciebie [*Qui est, misit me ad vos Vulg Ex* 3/14]. *SarnUzn* B5.

»Bog abo istność« (1): okrom mnołtwá Bogow ábo Istności/ iáko oni zową *GrzegRóżn* B4v.

»istność i (abo) bostwo« [szyk 4 : 3] (7): Iezu kthorys lie y oycza iednego być w file y też w mocy iako w boftwie y ifnołci odpowiedział. *TarDuch* B6; *GrzegRóżn* I2; *CzechRozm* 14v; *CzechEp* 174, 316; Iákoby fię Chriftus pan do nas znąc nie miał: przeto iż iftności iego/ y wiekuiſtego Boftwá/ nie wyznawamy. *NiemObr* 113; *WujNT* 753.

»istność, (albo) bytność« = *substantia PolAnt* [szyk 3 : 2] (5): *Essentia divina*, *gysthnosc*, *bithnosc* *BartBydg* Iv; *BibRadz Hebr* 1/3; Ták vczy Gribaldus trzech z ofobná/ Oycá/ Syná/ y Duchá Świętego łącząc nie inſzym łpołobem: iedno iáko troie ludzi od siebie różnych: gdy káždy z nich ma ofobná Ifność/ álbo bytność łwá *BiałKat* 110v, 241; *KuczbKat* 15.

»egzystencja albo istność« (1): Bo nie to ieſt iednoiftny iáko oni dzierzą/ gdy ich dwa łá łobie podobni/ álbo iednácy/ ále gdy trzy perfony łchodzą fie w iednę exiſtencją álbo Iftność. *SarnUzn* H4.

»essencja albo (to jest) istność« (4): Toż mowi Antykryłt o ſwoim Bogu Iftności/ álbo iednym we Trzech. *Elsencia ábo Iftność* ieſt rzecz nie rodząca áni vrodzona áni pochodząca *GrzegRóżn* K3v; *CzechEp* 145, 256, [402].

»natura, (i, albo) istność« [szyk 6 : 3] (9): Oycowie práwie wſzyłcy ty łłowá/ Ia y Oćiec iedno ieſtełmy/ o iedności náthury ábo Ifthności wykłádáią *GrzegRóżn* I2v; *SarnUzn* B4v, G4; *KuczbKat* 100; *ReszPrz* 86; Powtore w przedziwnych onych Bołkich perfonách/ przekłáda nam iedną náturę/ álbo iftność/ y iedno Boftwo. *LatHar* 376; Tu opiſuie Bogá Oycá/ nie w człowieczych członkách [...] ále w drogich kámieniách: ktore figuruią iftność y náturę iego. *WujNT* 849, 349, Xxxxx4.

»przyrodzenie albo (i) istność« (2): *KromRozm II* r2v; Znąc tedy dawa [*Chrystus*] iż z tych dwu rzeczy łkláda ſie błogółáwieńftwo: Iedná/ iż Páná Bogá ogládamy iákim ieſt w przyrodzeniu y w iftności ſwoiey. *KuczbKat* 100.

»substancja albo (i) istność« [szyk 4 : 1] (5): Oćiec/ Syn/ duch ſwięty trzy łá imioná ále wſzyłtki táż ſubftáncia ábo iftność. *CzechRozm* 19; *ReszPrz* 79 [2 r.], 80, 91.

a. Termin podstawowy przy formułowaniu chrześcijańskiej nauki o Trójcy Świętej; przedmiot sporów między antytrynitarzami a pozostałymi wyznaniem chrześcijańskimi; forma *substantialis* *WujNT* 686 (429) : O moy miły ſynu ia ciebie rodzę z żywota, to ieſth z iftności moiey od wiekow niź było łlońce y wſzythko łtworzenie. *WróbŻołt* 11 8; *SeklWyzn* B, Bv; *KromRozm II* r3; Ktory [*Jezus*] ſye vrodził z oycá yedynak/ to yeſt/ z iftności oycowłkyey: Bog z bogá: łwyátłość z łwyátłości *KromRozm III* C4v; Szátáńłki Fortel przeciwko Iednemu Bogu Oycu. [...] Iedną Iftność ma/ Oćiec/ Syn/ y Duch S. Abo iedná Iftność łopolitha ieſt Oycowi/ Synowi/ y Duchowi S. Ieden Bog we Trzech Perfonách. *GrzegRóżn* D4; Ieden Bog łá Trzy Perfony. Iedná Iftność we Trzech Perfonách. Trzy Perfony w Iedney Iftności. [...] Tu káždy wierny łacwie obáczyć może/ iż żadny z tych Bogow nie ieſt Oycem Kryłtułowym *GrzegRóżn* D4v; A koryż inſzy może być Bog obrotny kory fię ták odmienia? iż czałem ieſt tym á czałem owym/ czałem w Perfonách/ czałem záfię Perfony w nim/ czałem w Iftności/ ktora Perfoną nie ieſt/ czałem Iftność w nim? W kiemże wđdy bęđdzie inſzem on Bog kory ieſt Ociec? *GrzegRóżn* K2; Y owłzem by twoiey Sofiłtyki łtrzegli/ lepiejby mułieli Bogá zwąc/ vnitás ábo Iedność niźeli Troyca/ bo Iedność łciąga fię do Iftności/ ktora v nich Bogiem ieſt/ á Troyca do Perfon kthore Iftnością nie łá łciąga fię. *GrzegRóżn* L4; Bo Iftność nie ieſt ci Duch/ áni rzecz żywiącą Smysłý wſzytki y rozum łtáteczny máiąca Lecż ieſt prołte nazwiłko/ kthorem zwąc možemey

Wiele rzeczy/ á zwłázczá ktorych nie widzimy *GrzegRóżn* N3, Bv, D [5 r.], Dv, D2, D4 (63); Iedni chcą áby Iftność w trzech oobách byłá/ Drudzy zálie (a widzę że tych bárzo fiłá) Twirdzą ták/ że w Iftności fą trzy Relácie/ Trzeći precz odrzucáią ty trudne Queftie. *Prot* C; A fą to fłowá y wykład Hiláriufzow. Bo iż w Bogu niemáíz *accidens*, to ieft przypadłości/ iedno *substantia*, to ieft iftność/ tedy lubo de *accidente* lubo de *substantia*, chcelz to rozumieć/ tedy záwždy do tego przydzie/ że Ociec s Synem y z Duchem świętym ieft iednym Bogiem. *SarnUzn* B4; Bo Náturá znaczy tylko iednę rzecz to ieft duchá/ bo pímo mowi iże Bog ieft Duch. Ale Iftność iuz iákoby dwie rzeczy zda fie w łobie zámykác/ y Náturę onę wieczną y oneyże Nátury iednę exiftencją/ ftan álbo iftność fpolną. *SarnUzn* B5v; wiemy że też z oobná káżdá perfoná ma w ftanie fwoim fwoie bycie. A tho oobne bycie zowiemy *Hypoftafis*. A ono pópolite zowiemy Iftnością. *SarnUzn* B5v, B3, B4 *marg*, B5v, B6, C [2 r.] (18); *RejPos* 231 [2 r.], 231v, 287, 294; Bo Synowi Bożemu Prorok nie dopuŹcza drugim Bogiem być/ mówiąc: Bóg ieden ieft: to ieft/ iednę y nierozdzielną iftność w łobie máiąc *BiałKat* b2v, b2v [2 r.], c3v, 201, 241; *RejZwierc* 9v; *RejPosWstaw* [21³]; Człowiekác wżędy Bog/ dla wybáwienia też człowieczego/ obiecował Przodkom náłzym/ á nie ániołá/ ábo Bogá Słowo/ ábo iákiego fyná z iftności fwey przed wżemi rzeczámí vrodzonego *CzechRozm* 48v, 15, 18, 19v, 27, 33 (12); *SkarJedn* 278 [2 r.], 279, 280; *SkarŻyw* 393 [2 r.]; O troycy/ o perfonách/ o iftności y podftáciach/ nic niewiem/ bo mi tego ná on čás krzćiciel nie zlecał. *CzechEp* 85; *Tria funt nomina omnia eadem substantia*, to ieft/ Trzy fą imioná á wżytkie táż iftność. *CzechEp* 222, 69, 75, 145 [5 r.], 146 [9 r.], 185 (46); *NiemObr* 92, 95, 97 [2 r.], 98 [2 r.], 102 (9); *ArtKanc* H15, I6, I7; Pan náíz Iezus Chryftus Syn Boży/ Bogiem ieft y człowiekiem. Bogiem ieft z iftności OycowŹkiej/ przed wieki vrodzonym *LatHar* 373, 300, 371, 389; *WujNT* 67, 329, 349 *marg*, 350, 687, Xxxxx4; *SkarKaz* 485b.

W połączeniach szeregowych (14): Thuć dopiero widzimy iáko fzáthan fzáleie/ y iáko fie w dziwne potwory odmienia/ áby fwego Bogá nieznáiomego Prorokom/ Kryftułowí/ y Apoftołom/ Bogá indefinitá/ Bogá Iftność/ Bogá Troiákiego/ y infzemi potwornemi nazwiłkami miánowanego obronił *GrzegRóżn* F4v, A4v, C2, E2v, E3 [2 r.], E3v [2 r.], G3v; *SarnUzn* B5v; Trzeći dowod/ że Pan ChriŹtus ieft Bogiem iednym z Oycem. Bo nigdy poznánie Syná/ nie záwieráloby w łobie poznánie Oycá/ áni kto widzi Syná/ nie iuzby widziáł Oycá/ gdyby nie byłá iedná y táż iftność y náturá/ ábo iedno Boftwo Oycá y Syná. *WujNT* 365, 375, 686; *SkarKaz* 485a.

Wyrażenia: »istność bostwa (a. Boga)« (17): *RejPs* 96v; *RejAp* 68v; *RejPos* [136]; *BiałKat* c3v, 181; *KuczbKat* 15; Iáko fą trzy ftanowie w iedney Iftności Boftwá. *RejZwierc* A5, 9v [2 r.], 10 [2 r.]; *SkarŻyw* 258; *CzechEp* 312; Theodorus Bezá tego nie przymuie/ áby fyn Boży miał fie od wiekow z iftności BOgá Oycá národzić. *ReszPrz* 78; *ArtKanc* G6v; [*Panie*] rácz Duchá wdźięczen być moiego/ Day wielbić w trzech oobách iftność Boftwá twego. *GrabowSet* P2; *SkarKaz* 485b.

»istność boska (a. boża)« [*szyk* 12 : 6] (18): Przeto mowić nie vmiem o BoŹkiej Iftności/ Dla ktorey miedzy námi niemáíz iuz miłości. *Prot* B3; *BiałKat* c3v, 3v, 31, 46; *KuczbKat* 9, 100; *RejZwierc* 10; Dowod o iedney ifności BoŹkiej Bogá oyca y fína. *BiałKaz* F *marg*, E4v, F [3 r.], F2 [3 r.]; *SkarJedn* 279; *GrabowSet* X3.

»jeden (Bog) w istności (Bog)« [*szyk* 20 : 1] (21): *SeklWyzn* B; ieden wyfności Bog ociec wżiftko ftworzył fyn nas odkupyl/ á duch fwięti ofwiecił *SeklKat* N3v, D3, N4v, O, P4v; My iże trzymamy

o iednym Bogu w iftności/ á o trzech w perfonach/ niemoże nam nikh zápłufnąć żebyfmy trzech Bogow mieli. *SarnUzn* Hv, A4v, B3, B7v, C4 (11); *RejAp* 68v, Ddv, Ee3; *WujNT* Xxxxxx2v.

»jedność (w) (boskiej) istności« (8): Gdyż iako iedność ieft początek wżelkieu liczby dalfzey/ tak theż on od ktorego wżytki rzeczy początek maia/ chciał fie pod iednością iftności zamknąć/ á żadney rownej drużyny z łobą nie mieć. *KłosAlg* Av; *SarnUzn* E5v [2 r.], G5v, Hv; *BiałKat* 181; *KuczbKat* 9, 15.

»jedna istność« [*w tym kogo* (7), *jednej istności z kim* (13)] = *homousius* *Mącz*, *consubstantialitas* *WujJud* 174 [szyk 35 : 2]« (37): *KromRozm I* L4v; ktory pan Kryftus będąc prąwym Bogyem/ yedney iftności y władzey z Oycem/ znyezmyerney miłoci y miłofyerdzya przeciw rodzáyowi ludzkyemu/ człowyczeńtuo ná fye przyyął *KromRozm II* b2v, f3v; *KromRozm III* C4v [2 r.], E3, O5; Iż chociay fą trzy ftany/ ále iedná iftność/ Iedná wola/ iedná myfl/ ná wżem nierozdzyelność. *RejWiz* 114; *Leop Ioann* 14 arg; *Homousius*, vel *Homousios*, Yedney yftności/ yedney fubftanciey. *Mącz* 157c; *SarnUzn* Cv, D6, E5v, Fv; *RejAp* 66v; *BiałKat* b3 [2 r.], c, 86; Ale Oćiec w iedney iftności Boftwá/ ieft pierwżą perfoną *KuczbKat* 15, a2, 15 [2 r.]; *RejZwierc* 9v, 10 [4 r.]; Przed Concilium Niceńskim y przed kácerftwem Arryufowym/ nie trzebá było áni wżywano w Kościele tych terminow/ homoufii y Coⁿfubftántiálitatis/ to ieft iedney álbo fpołeczney iftności/ perfony *WujJud* 174, 25; *WujJudConf* 23v; *BiałKaz* F [2 r.]; *KarnNap* Bv; *GrabowSet* X3 [2 r.]; *LatHar* 371.

»jedyna istność« (2): *RejPs* 96v; Okazałeś nam Ofob fwych rozność/ A wżákże w Boftwie iedyną iftność *ArtKanc* J10v.

»Pan (a. Bog) w istności jedyny« (2): *SeklKat* P3; Bądzże chwałá Pánie tobie/ ienżeś w iftności iedyny/ á troy w Ofobie/ z Oycem y z Duchem świętym *ArtKanc* H16v.

Terminy polemiczne ariańskie, mające zdemaskować fikcyjność pojęcia jednego Boga w Trzech Osobach:»Bog istność« [szyk 65 : 1] (66): My też nie krzciliśmy fię w imię żadnego z thych Bogá/ áni Kredo wiary názey każe nam wierzyć w tego Bogá Ifność/ ábo troiákiego/ iedno tylko w Bogá Oycá/ y w Syná Bożego/ y w Duchá świętego. *GrzegRóżn* A4v; Thedyć dopiero ich ieden Troiáki/ ábo ieden Ifność Bog (ktora áni vrodziła/ áni vrodzoná ieft/ á ták áni Oycem ieft áni Synem) będzie zá Bogá chwaloná. *GrzegRóżn* C4; Aby thedy Trzey Bogowie nie byli/ to ieft/ Ieden Bog Oćiec/ Ieden Syn Boży/ y Ieden Duch S. Przeto náleżli Iednego Bogá Ifność *GrzegRóżn* Fv, A4v [2 r.], B [2 r.], B2v, B3v, Cv [2 r.] (66).

»istność Boga« (2): iefli ten tām wáfz fyn Boży/ będąc z iftności Bogá oycá vrodzony Bogiem też ieft/ iáko y Bog oćiec: á Bogá nikt nie widział tedy też y tego fyná Bogá nikt widzieć nie mógl *CzechRozm* 50, 60.

»istność boża (a. boska)« [szyk 9 : 9] (18): Pomiezfánie ięzykow przy budowánium wieże Bahel. IEdná ieft Ifność Boża. Iedná oná Ifność ieft Ieden Bog. Ieden Bog ieft w Ifności. *GrzegRóżn* Hv, D4v, H2 [2 r.], H2v [2 r.], I2v [2 r.]; *CzechRozm* 12v, 21, 33v, 37; *CzechEp* 145 [3 r.], 174, 253; *NiemObr* 93.

»Bog ieden w istności« (5): *GrzegRóżn* D4, H4; żeby ták był Bog w iftności ieden/ á w perfonách troiáki *CzechEp* 272; *NiemObr* 122 [2 r.].

»jedność (w) istności« (4): Wolę ia/ głupim będąc Biernatem/ y w tym klechę zoftać: bo zgoła nie wiem ani rozumiem/ co to wždy zač ieft tá dwoifta troyca/ która to/ ieft iedna z nich w iednym boftwie: która zásiádła w troiákości perfon á w iedności iftności: á druga zaś w troiákości iftności/ á w iedności perfony. *CzechEp* 69, 69, 70; *CzechEpPORz* *3.

»jedna istność« [w tym kogo (3), z kim (6)] (33): Szátánfki Fortel przeciwko Iednemu Bogu Oycu. Iedná Boża Iftność. Ieden Bog Iftność/ Ieden Bog w Iftności *GrzegRóżn* D4, F3, H2 [5 r.]; *CzechRozm* 12, 14, 18v; *CzechEp* 34, 140, 141, 142, 146 (13); Láktancyus zacny y sławny Doktor/ żył około trzech set lat po pánu Chrystušie: ten nigdy iedney iftności/ ani trzech perfon nie vczyl *NiemObr* 126, 95, 111, 126, 127, 133 (10).

»jedyna istność« (1): Iż ieden tylko y sam ieft Bog prawdziwy Bog Oćiec: ábo iż iedyną sámą iftnością ieft Oćiec/ Bog on Izráelfki *CzechRozm* 19v.

»w istności jedyny« (1): [Mszał] Zowie zaś [Chrystusa] troifnym w perfonách/ á w iftności iedynym. Więc fię ia z tey głębokiey Theologiey wyplątác nie mogę. *CzechEp* 70.

»istność trojaka« [szyk 1 : 1] (2): Sámá thedy thá ofthátnia modlitwá krwiá zápieczętowaná/ ieft y będzie ná świádectwo złym vpornym ludziom/ ktorzy tego Bogá Kryfthufowego zá Bogá prawdziwego znác niechcą/ broniác fwey troiákicy iftności *GrzegŚm* 44, 6.

»trojakość istności« (2): zgoła nie wiem ani rozumiem/ co to wždy zač ieft tá dwoifta troyca/ która to ieft iedna z nich w iednym boftwie: która zásiádła w troiákości perfon á w iedności iftności: á druga zaś w troiákości iftności/ á w iedności perfony. *CzechEp* 69, 70.

b. Termin podstawowy przy formułowaniu kościelnej nauki o Eucharystii; substantia (11) : Naprzod/ iż w vftáwie tego Sákrámentu [Eucharystii]/ Pan sam powiedział: To ieft Ciáło moje. Bo tego słowká/ To/ tá moc ieft/ áby pokazało wżyftekę iftność rzeczy obecney. *KuczbKat* 175; Bo fie wżyfteká iftność chlebá mocą słowá Bożego/ á poftánowienia Chrifthufowego/ odmienia w iftność ciáła. Tákże y o Winie rozumiey. *WujJud* 164v, 174v [2 r.], 176v, 263v; *SkarŻyw* 91, 337 [2 r.]; *WujNT* 332.

Szereg: »istność albo substancja« (1): po poświęceniu chlebá y winá/ iuż tám więcej chleb chlebem/ ani wino winem nie ieft/ ále fie stawa przemienienie wżyftekicy iftności álbo subftántiey/ w iftność ciáła Pána náfze⁸⁰ Iezufa Chriftuía [...] ktore przemienienie przeto Tránsubftaⁿciacyą wálfnie zowá. *WujJud* 174v.

2. Bytowanie, egzystencja, istnienie; dotyczy Boga [prawie zawsze z zaimkiem dzierżawczym] (51) : Tákżeć ácz Pan ieft pewnie śwá możnością wżędzye/ Ale iftności iego práwy ftolec będzie/ Nád wżyftekimi żywioły/ y nád wżyfki niebá/ Bo iego wielmożności ták tego potrzebá. *RejWiz* 153, 111v; *SarnUzn* B8v; *RejPos* 230v; Ale iż wiemy pewnie iż Bog ieft/ tedyć wždy czokolwiek iefth/ wżdyć muśi mieć iftność iáką/ ácz powiedáią iż to ieft philozophia/ ále tę philozophiá samże ten Pan potym iálfnie wyłożyć raczył. *RejZwierc* 9; Duch S. z oycá y fyná wiecznie ieft/ y iftność swoię y iefteftwo ma záras z Oycá y z Syná/ y zobudwu wiecznie iáko ziednego pocżátku/ y z iednego thchnienia pochodzi. *SkarJedn* 271, 272; Bez pocżátku w fwey iftności/ wielce dziwny w fwey iálfności/ wiecznie sam kroluiefz/ wżyftekie rzeczy możnie fprawuiefz. *ArtKanc* I2v; *GrabowSet* P2v [2 r.]; Ktory [Syn] będąc iálfnością chwały/ y wyráżonym obrázem iftności iego [qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae eius] *WujNT Hebr* 1/3, s. 304; *SkarKaz* 485b.

Wyrażenie: »boska istność« (2): dla tego niewidomym obyczajem iest Boska iftność w Sákrámenćie: áby poczćiwość y nabożeńítwo przy ónym Sákrámenćie była *BiałKat* 330.

a. *Dotyczy rzeczy, zjawisk lub stworzeń; substantia Mącz (37) : BielŻyw* 136; Bo ínadz namnieyíła końć ciáła moiego iest wliczbie twoiey/ á zátáiona przed tobą niebędzie áczkolwiek iest iftność moiá przez cię ípráwioná ná mieścoch táiemnic pokrytych *RejPs* 206v; Íz iest wiele tych rzeczy co ciáła nie máią/ A wždy wiele iftności íwych nam obiawiáią. Pátrzay pilno ná płomień íz then nie ma ciáła/ A pátrz íáko iego moc dziwnie sie zmieszála. *RejWiz* 111; Ale wedle rozumu pátrz íáko iftności/ Chociay íą niewidome/ czynią íwe możności. Kwiatek pyękny máła rzecz choć ítoi z dáleká/ Nie widáć go/ á wonność záleci człowieká. *RejWiz* 112v, 112 [2 r.], 112v, 113 [2 r.], 118v, 155, 155v, [Cc6], Dd4; Substantia, Yfność którey rzeczy/ máteria. *Mącz* 419d; Substantia apud Dialecticos est fulctrum accidentium, Yfność ná ktorą rozmáyite przemienności przypadáyą. *Mącz* 419d; *SarnUzn* B6 [2 r.]; czemu nie ma chcieć Náurá tworzyć białyhgłow/ gdyż bez nich narod ludzki zginąć by muíal: á Náurá ni o czym Więtszey pieczy niema/ íáko ízby káżdą rzecz w iftności íwey záchowála *GórnDworz* X7v; Owo pierze v ptakow/ lífcie y rofzczki ná drzewie/ co náurá dáła oboigu themu/ ku potrzebie/ y záchowániu íwoiey iftności/ á wdy y to ma wielką cudność w íobie. *GórnDworz* Ll 6; ábowiem piękność tym więcey ma w íobie dońkonáłości/ im sie mnief z widomemi rzeczámí wiáze: á kiedy nie ma z niczym ípołki/ íedno íámá iest w íwey ífthności/ to dopiero iest práwie dońkonáłości zupełney. *GórnDworz* Mmv, Mm5v, Mm6v; [człowiek] ze czterzech żywiół w cíele/ á z duchá nieśmiertelnégo złożón iest/ czym iest/ y co to zá żywióły/ áby myślił/ ogień/ wiátr/ wodę y ziemię: z których/ y iego/ y wízyłtkich ínszych rzeczy żywiących/ iftność iest złożóná *Oczko* 3v, 3v, 5 [2 r.]; *GrabowSet* K, T3v; *SkarKaz* 276b; *PaxLiz* A2, Bv, Cv.

Szeregi: »bycie i istność« (1): íáko też íyn/ będąc íynem/ nie może być oycem: á pogotowiu íobie íámemu/ y wízyłtkim ínszym rzeczám przyczyná y powodem/ byćia ich y iftności *CzechEp* 241.

»istność i bytność« (1): [grzech pierworodny] Nyeyefth téfz ona ządza duíze ku czyalu Nyeyefth téfz ktora rzecz bytna kthora by byla yako to czo ma yfnończy bytnończ, ale yefth ítradanye íprauyedlyuończy pyeruorodney gdyfzmy yą povynny myecz *PatKaz* I 16v.

»ciało abo istność« (1): íáko tedy dwoie ciáła ábo iftności mogą być záraz ná íednym mieyfcu *WujNT* 386.

»istność i stworzenie« (1): w ktorym [*Najświętszym Sakramencie*] iest prawdziwie Pan Chrifus/ on chleb żywy ktory sítąpił z niebá. Ktory przeto názwan iest chlebem Nádíftotnym/ íz przewyżíza wízyłtkie iftności/ y wízyłtko ítworzenie. *WujNT* 27.

3. *Wewnętrzna natura, właściwość, istota czegoś odróżniająca dany gatunek od wszystkich pozostałych, przysługująca wszystkim bytom; essentia, natura, usia Cn (54) : A yednák yego [słońca] iftność y przyrodzenie nye z ínad poznawamy yedno íz widzimy/ íz yefth cyáło okrągłe á íwyátłe ná nyebye/ w koło żyemyę wítáwicznye obchodzące *KromRozm* III B6v, B6v [2 r.], B7; Ten Philozoph [*Platon*] ácz był pogánin/ á wízákoż wiele pífal o iftności Páńłkiey/ tákże y o iftności duchow/ tákże y o przyrodzeniu człowieczym *RejWiz* A7; Lecż ich [*aniołów*] subtylne ciáła [...] Niewidome/ fláchetne/ á dziwney iftności/ Ze rozum nie ogárnief tám tey ich bytności. *RejWiz* 115, 86, 107v, 113, 148, 155 (9); A chociaż też wodá wedle íftotnego dońwiádczenia/ nie może sie odmienić w*

przyrodzoney iftności swoiey/ á wżákož iednák iż iest fákrámentem/ tedy nie iest znákem gołym/ ále znákem zacney á fwiętey rzeczy *RejPos* 153v, 82; Bo niemože tho być/ áby z podobieńtwá ktorey rzeczy cíelefney/ iftność oney rzeczy ktora iest przez ciááá poznaná być moglá *KuczbKat* 100; Abowiem ácz niewidżimy zewnątrz ná Chlebie y Winie żadney odmiány/ iednák iftność ich prawdziwie się obraca w Ciáá y Krew Pána Chrístułowę. *KuczbKat* 165, 100, 165, 170 [2 r.], 175 [3 r.]; Nie trácą przyrodzenia fwego chleb y wino/ ná pozwirzchnich oóobách/ bo przedsię biały/ okrągły/ y z tymże f mákiem iáko y pirwey Sákráment zoftáie/ ále trácą iftność swoię. *WujJud* 164v, 26v [2 r.], 164v, 174v, 250v, 252 (12); *SkarŻyw* 337 [2 r.]; [Jezus Chrystus] Bogiem iest z iftności Oycowkíey/ przed wieki vrodzonym: człowiekiem iest z iftności mácierzyńkíey w czáśiech národzonym. *LatHar* 373; O Wfzechmogący wieczny Boże/ prosimy [...] ábyfmy ták byli/ czyftym fumnieniem/ zá twoią fpráwą tobie oddáni/ iáko dżilíeyfżego dnia iedyny Syn twoy/ w iftności ciááá náfżego/ w Kościele iest ofiarowány. *LatHar* 403, 188; *WujNT* 604.

Szereg: »natura to jest istność« (1): Ten chleb/ ktory Pan Apoštoóm podawał/ nie ná oóobie ále ná náturze/ to iest iftności/ przemieniony/ wfzechmocnością fłowá sftał fię ciááem. *WujJud* 174v.

a. *To, co zasadnicze, podstawa, istota, właściwość rzeczy* (11) : boć iest wiele drijakw/ ktore tylko ymię drijakwie maią/ ale iftność prawa y dobroć iey: gdzies *FalZioł* V 63; Ale pokarm zły á bezmiernie pożywany/ [...] albo theż iakofzkolwiek nakażony á nie podług fwey iftności iedzony [...] żywot kazi y członki mdli. *FalZioł* V 63v, I 137b; Nyrki ftróž serdeczny. Zołć iest wzburzenie gniewu. [...] Ta byá mądrość Secundowa iż rzeczy wfzítkich iftność wypifać vmiáá. *BielŻyw* 138; *RejWiz* 114; E natura rerum evellere, Z fwiátá áábo fwey yftności wykorzenić. *Mącz* 241c; Gdyž tedy męfżczyzná w iftności fwey nie iesth dofkonááfzy niż białągłowá *GórnDworz* X7; *RejPos* 294; Tákze tež y Páweł fwięthy/ chcąc opifać wieczerzey Páńfkíey iftność y vftháwę/ vkazał iáki nam thám pokarm dawan bywa *RejPosWiecz*³ [97]v; A iefli iest fkromnieyfza [franca]/ [...] Cieplicámi iey rátowáć možem: wżákož nie zftym vfániém/ áby Iftność choroby tám teđy wyniść miáá *Oczko* [40].

Szereg: »istność abo grunt« (1): Abowiem sftááifmy fię vczeftníkámi Chrístułowymi: iefli tylko początek gruntu iego [substantiae eius] áž do końca mocny záchowamy. (marg) Początek iftności ábo gruntu Chrístułowego, wiárež zowie, iż iest początkiem y fundámentem wfzytkiego budowánia duchownego. (-) *WujNT Hebr* 3/14.

4. *Postać, kształt, forma* (3) : A tež wiedz iż nam ten Pan nie chce fie okázáć/ W práwey swoiey iftności/ áž przydzye fwiát káráć. *RejWiz* 187, 154v; *RejPos* 171.

5. *Rękojmia, poręczenie* (1) :

Szeregi »rękojemstwo abo istność« (1): Tu wđdy iuž ná tym fwiecie iáko tákó/ ábo zarázem odćirpieć/ ábo wđdy do czáá wíęzyenie podiáć/ ábo fie iákim wđdy rękoiemfthwem ábo iftnoćiami wypráwić. Ale tám iuž żadney pomocy/ [...] nie naydzyełz *RejPos* 248.

*** *Wyraz cytowany, omawiany* (11) : A to fłowo *Effentia* áábo Iftność znáczy nam *plenam plenitudinem Deitatis*, iáko Páweł s. mowi *SarnUzn* B4v, B, B4, B5v [3 r.], G8; Bo to iáwna iż do fynodu Niceńfkiego we 322. lat od národzenia Chrístuá Pána nie były w zwyczáiu ty fłowká/ Iftność/ Podftáć y infze temuž fłužące. *CzechEp* 233, 234, 361; *WujNT* 735.

Synonimy: **1.** *bycie, bytność, egzystencja, esencja, jestestwo, osoba, persona*; **2.** *bycie, byt, egzystencja*; **a.** *życie, żywot*; **3.** *esencja, natura, podstać, przyrodzenie, substancja*; **a.** *podstawa, własność*; **4.** *forma, kształt, podstać, postać*; **5.** *gwar, rękojemstwo, rękojmia*.

Cf **ISNOĆ, ISTNIENIE, ISTOŚĆ, ISTOTA, ISTOTNOŚĆ, JEDNOISTNOŚĆ, JESTNOŚĆ, SPOLISTNOŚĆ**

TG